

שיעור כללי

סתירת פסקי הרמב"ם בענין מספר התיבות המצריכות שרטוט

- היום נעסוק בענין ההבנת פשוטות לשונות הגמ' ובענין סתירת פסקי הרמב"ם בשאלה כמה מילים מפסוק מזקיכות שרטוט. נלמד מספר סוגיות ונראה מספר דרכים שנאמרו ביישוב סתירת דברי הרמב"ם ונדון בהן. ולבסוף נציע בעזרת ה' דרך שונה בביאוריה של הסתירה.

סוגייתנו ומפרשיה

- יש ללמוד סוגיית הגמ' ו: 'שלח ליה ר' אביתר לרב חסדא' עד 'ונימא פשיעותא'.
- ראה תוס' ד"ה 'ויתנו', ו'תחילת דברי תוס' ד"ה 'א"ר יצחק' בשם בה"ג.
- ראה ציטוט הגמ' שלנו בתוס' קידושין כט: ד"ה 'הא לן' שגירסתם שונה קצת מאצלנו.
- ראה הקושיות של הפני יהושע על מהלך הגמ' אצלנו.

סתירת פסקי הרמב"ם

- עיינ גמ' יבמות קו: 'אמר אביי האי מאן דמקרי גט חליצה' עד 'והלכתא כוותיה דמר זוטרא'.
- עיינ רמב"ם פרק ז מהלכות תפילין הלכה טז' וסתירת הדברים מהלכות ייבום פרק ד הלכה לה'.
- שתי גישות יש ביחס לסתירה הזו: א' הסתירה במקומה עומדת והרמב"ם חזר בו, ב' אוקימתות שונות בדברי הרמב"ם.
- בגישה א' עיינ מש"כ התשב"ץ בח"ג סי' רעד' ומה שכתב נכד הרמב"ם רבי יהושע הנגיד, וראה מש"כ הר"י קפאח בדבריו..
- בגישה ב' עיינ תירוצו של הלחם משנה בהלכות יבום וחליצה ועיינ תירוצו של הרשב"ש בס' תפכ' וראה מרכבת המשנה ומה שהקשה בברכי יוסף.
- ראה נוסח הגמרא בספר דקדוקי סופרים.

רמב"ם הלכות יבום וחליצה פרק ד הלכה לה

כשכותבין גט יבמין או כתובת יבמין משרטט מקום הפסוקים שאסור לכתוב שלש ע' תיבות בלא שרטוט,

רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ז הלכה טז

כל כתבי הקדש אין כותבין אותן אלא בשירטוט אפילו כתבן על הנייר ומותר לכתוב שלש תיבות בלא שירטוט, * יותר על זה נאסור

שו"ת ר' יהושע הנגיד הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ז

[טז] שאלה אמר בפרק ז' מהל' ספר תורה מותר לכתוב שלש תיבות בלא שרטוט, ובפרק ד' מהל' יבום [כתב] אסור לכתוב ג' תיבות בלא שרטוט, על מה נסמך.

התשובה יסמוך על מה שאמר בהל' ספר תורה משום שהוא מתאים להלכה.

שו"ת הרשב"ץ ח"ג רעד'

ושאלתך השנייה בענין שרטוט שדברי הרמב"ם ז"ל סותרין זה את זה דע כי בגמרא בפ"א מגיטין (ו' ע"ב) נזכר זה כן ר' יצחק אומר שתיים כותבין שלש אין כותבין במתניתא תנא שלש כותבין ארבע אין כותבין והרב ז"ל מתחלה בהלכות ס"ת (פ"ז הט"ז) פסק כמו במתניתא לקולא לפי שאין דברי ר' יצחק שהוא אמורא כהלכה כנגד מתניתא. ואח"כ בהלכות יבום (פ"ד הל"ז) ראה דברי ר' יצחק שאלמלא היותו יודע שאין מתניתא זו נכונה לא היה חולק עליה ופסק כמותו ועוד שהוא מחמיר וראוי להחמיר בזה וכן פסק בה"ג דשלש אין כותבין ושמה שכח הרב ז"ל מ"ש תחלה ולא צוה לתקנו שכן מצינו שהוא כותב בפ"א מהל' ס"ת שאם מקצת השם בשטה ומקצתו תלוי פסול ובפ' אחרון כשמנה דברים הפוסלין ס"ת שהם עשרים לא מנה זה וכלי ספק ששכחו:

פירוש הר"י קפאח

ולי נראה כי במהדורה קמא פסק רבנו לחומרא כר' יצחק שתיים כותבין שלוש אין כותבין ונמשך אחר הבה"ג וכן כתב בפירושו למשנה פ"ב משנה ד' וחזר אח"כ לפסוק כדתנא במתניתא דלא שבקינן דברי תנאים ועבדינן כאמוראי ותיקן כאן בהלכות ספר תורה שהיא עיקר מקום הדין ושם בהלכות יבום לא תיקן ומשום שחשב כשאגיע אליו אעקרנו או משום דאשתמיטתיה לרגע.

לחם משנה הלכות יבום וחליצה פרק ד הלכה לה

[לה] שאסור לכתוב שלש תיבות בלא שירטוט. תימה דבסוף פ"ז מהלכות תפילין כתב רבינו ומותר לכתוב שלש תיבות בלא שירטוט וכבר נתעורר כאן ה"ה על זה וכתב ששם ביארו וכן הקשה שם בעל ההגהה וכתב שהוא ט"ס ולא מצאתי בזה תירוץ אם לא שנאמר שהוא מחלק הפך חילוק התוס' דבפ"ק דגיטין (דף ו' ב) אמרינן ואמר ר' יצחק שתיים כותבין שלש אין כותבין במתניתא תנא שלש כותבין ד' אין כותבין א"ל אביי אטו כל דלא ידע הא דר' יצחק לאו גברא רבה הוא וכתבו שם התוס' בשם רבינו אליהו דדוקא במתכוין לכתוב הפסוק לדרשה כי הכא אבל כשאדם שולח אגרת לחבירו מותר שיכתוב לשון המקרא וכו' והקשו מירושלמי דבאגרת נמי אסור לכתוב בלא שירטוט שלש תיבות וכו' ועוד האריכו יעויין שם. ול"נ דרבינו הוקשה לו בגמרא תרתי חדא אמאי אביי אטו כל דלא ידע הא דר' יצחק לאו גברא רבה הוא היה לו לומר כל דלא ידע מתניתא לאו גברא רבה הוא דודאי מתניתא עיקר טפי מדר' יצחק ועוד היכי פליג ר' יצחק אמתניתא והתוספות כתבו שם דידוע היה דהא דר' יצחק עיקר ולפיכך הילכתא כוותיה ואתו שפיר לדידהו דאמר אביי אטו כל דלא ידע הא דר' יצחק כו' דהכי הילכתא אבל רבינו לא נראה לו זה. ולתקן הקושיות נ"ל שהוא סובר דמתניתא ור' יצחק לא פליגי דהא דר' יצחק לא איירי אלא כשאינו כותב הפסוק לענין תפילין או ס"ת דאז ודאי אפילו תלתא מותר אלא איירי שכותב הפסוק לדרשה או לענין אגרת דומיא דר' אביתר שהביאו שם דאז אפילו בתלתא אסור והטעם דתפילין וס"ת לא אתי לזולולי בהו ולכך אמרו דבתלתא מותר ולא הוצרכו שירטוט אבל כשאינו תפילין וס"ת ומזוזה הצריכו שירטוט אפילו בתלתא תיבות כדי יהא חשוב ולא לית לזולולי ביה ולזורקו לאשפה והשתא אתי שפיר דקאמר בגמרא אטו כל דלא ידע הא דר' יצחק דהא דר' יצחק דמי לר' אביתר ובהא קאמר ר' יצחק בשלש תיבות אסור ואף על גב דהביא גמרא במתניתא תנא אגב דהביא הא דר' יצחק הביא ההיא דמתניתא אבל הך דמתניתא לא דמי לר' אביתר ולכך כאן כתב כר' יצחק דבתלתא אסור ושם בהלכות תפילין כתב דבתלתא מותר דלא פליגי כדכתיבנא:

שו"ת הרשב"ש סימן תפב

קוסטנטנינה, אל תלמידו ר' יוסף ב"ר אברהם זמרון נ"ע. שאלת. לפרש לך מאמר ר' יצחק דאמר שתיים כותבין שלש אין כותבין. תשובה. בפ"ק דגיטין גרסינן, אמר ר' יצחק שתיים כותבין שלש אין כותבין. וראיתי שהוקשה למקצת מה שכתב הרמב"ם ז"ל דברים סותרים זה את זה, בהלכות ספר תורה פוסק בסוף פ"א שלש כותבין ד' אין כותבין, ובהלכות חליצה בסוף פ"ד פסק שג' אין כותבין, וכבר נשאל מזה אי"א מורי הרב ז"ל ממשיכילי טראכלס והשיב מה שהשיב והעלה הדבר בקושי, ואולי הניחו לי אבותי מקום להתגדר, שלעניות דעתי אין ר' יצחק חולק על הברייטא, ולא על דברי הרמב"ם ז"ל שסותרין זה את זה.

ותחלה אומר, כי מה שנראה שהתירו לכתוב שתיים בלא שרטוט ולא התייר ר' יצחק שלש הוא שכל שתיים אינם ניכרים אם הם דברי קדושה או דברי חול, שכשאומר אדם או כותב שתיים תיבות ואמר או כתב שתיים או אכול ושתה אין הדבר ניכר אם הם דברי קדושה או דברי חול, ולפיכך אין צריך שרטוט, אבל כשאומר או כותב שלש תיבות יובן הענין שהרי הם דברי קדושה שכשאומר או כתב שתיים מבורך, או אכול ושתה יאמר, מיד יובן שהם דברי קדושה ולשון הכתוב, ולפיכך אינו כותב שלש תיבות כמו אלו אלא בשרטוט כיון שהדבר ניכר שהם דברי קדושה ולא דברי חול ואפילו כתב דרך מליצה כדמוכח בירושלמי. והברייטא שאמרה שלש כותבין ארבע אין כותבין לא חלק ר' יצחק עליה, שלש היה חולק עליה לא היה התלמוד מזכירה על סדר זה אלא בתחלה היה לו לומר תניא ארבע כותבין שלש אין כותבין ר' יצחק אחד מתוארין שלש אין כותבין שלש אין כותבין אלו ארבעים וקדימה זמנית על ר' יצחק שהוא אמורא בתרא. לפיכך אני אומר שאינם חולקים זה על זה, וענין הברייטא הוא, שאם התיבה הג' היא שם מלה אינה צריכה שרטוט, לפי שלא הוברר הדבר עדיין שהוא לשון הקדש, כאלו תאמר מים קרים על, עדיין לא הוברר הענין לפי שתיבת על היא מלת ענין וכשאין הענין אחריה לא השלימה המלה היא שום דבר, מה שאין כן בשם ובפועל כמו שידעו המדקדקים כשיבא שם ופועל כבר נגמר הענין כשתאמר ראונו אכל או שמעון שנתה, אבל כשתאמר ראונו על עדיין לא השלימה הענין עד שתאמר ראונו על הכסא או על הגג, הרי שמלת על לא גמרה ההוראה עד שתבא אחריה הענין שמורה עליו, ועל כן כשאמר מים קרים עדיין לא השלימה מלת על הענין וכשגמר ואמר על נפש הוברר הדבר וניכר הענין שהוא לשון הכתוב ודברי קדושה ולפיכך צריך שרטוט כשהם ארבע, אבל שלש לא בעי שרטוט. והנה כשאדם אומר מים בלבד לא הוברר שום דבר שאפשר שהוא רוצה לומר מים קרים או מים נגרים או מים טהורים, וכשאמר אחד מתוארין אלו ארבעים שנשלמה הכוונה אבל עדיין לא הוברר אם הם דברי חול או דברי קדושה על כן כותב שתיים בלא שרטוט, וכשמוסיף תיבה שלשה פעמים צריך שרטוט ופעמים אינו צריך, שאם כותב מים טהורים בכלי הדבר ניכר לי שהוא לשון פסוק וכבר נגמר הענין, שכשאמר מים טהורים בכלי לא איכפת לך בין שאמר בכלי חרס או לא שכבר השלשה תיבות גמרו הענין, ואין קפידתנו לדעת אם כלי חרס או כלי כסף, לפי כשיסיף תיבת חרס או תיבת כסף אינו אלא תוספת ביאור בלבד, ולפיכך כשכותב מים טהורים בכלי צריך לשרטט (אבל אם כותב מים קרים על שתיבת על לא גמרה עדיין הרי היא כמי שלא נכתבה ואינו צריך שרטוט), וכן ההיקש בכלם, ונתקן בזה שאין ר' יצחק חולק על הברייטא ולא דברי הרמב"ם ז"ל סותרים זה את זה שכשם שנפרש לשון התלמוד כך נפרש דברי הרמב"ם ז"ל. כך נראה לי והאל יודע האמת.

מרכבת המשנה (העלמא) הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה פרק ז הלכה טז

[טז] ומותר לכתוב ג' תיבות. עיין כ"מ ע"ז ע"ז סותר למ"ב רבינו פ"ד מהל' ייבוס הל' ל"ה וכנסת יחזקאל שא"ל ע"ז נחוק. והגיון שהוקשה ליה לרבינו הא"ח פליג ר' יצחק ארבעיה לזה מפרש רבינו דל"ה פליג ר' יצחק איידי בפסוקי תורה והברייטא איידי בשאר כתבי קדש ומש"ה מיייתי ה"ש גם הברייטא לאותיב אדר' ארבעיה ודכ"ג מלינו למחמינין בשל תורה לעיל הי"ד לחין כותבין מגילה לחינות להתלמוד אף על גב דהשיב אי אפשר. ובאפטרותא שרי עיין גיטין דף ט"ז. ומש"ה התחיל כאן רבינו כל כתבי קדש לדוקא בכתבי קדש שרי ג' מש"ה"כ בהל' ייבוס ללא ארבע יבמו פסוק בתורה אפילו ג' כריד שרטוט וכלאיה לזה דנפירוש המשנה פ"ב דסוטה כתב רבינו דטבולא ש"ל זהב הגזכות צימורא דף ל"ח ובגיטין דף ט' שהיא חתובה בסיוגין היינו שנתבא תיבה תחת תיבה או ב' תיבות תחת ד' תיבות חלל דנמגלת סוטה שהן פסוקי תורה פסק רבינו כר' יצחק

ברכי יוסף יורה דעה סימן רפד

וחזייתיה להרב עיון יעקב ר"מ גיטין, תריץ ותיב דר' יצחק דסבר שלש לא יעשה איידי בתורה, ומתניתא דקתני דכל די תלתא שרו ואינן אסורין אלא מלהרביע, איידי דנביאים וכתובים, והרמב"ם בהלכות ס"ת איידי בכתבי הקדש, ופ"ד ליוסב בפסוק של תורה. זה תורף דבריו. ולא נתקדמה דעתנו בזה, דהלל זה הדבר לא שעורוה הראשונים, והגאון בעל הלכות גדולות וכלאו דבוחלפתא קמאי סברי דברי רבי יצחק פליג אמתניתא, קדמה לו ידעיה בתחילה דליכא לשמן עגלה. ותו למאמר הרמב"ם שם כל כתבי הקדש, הוא כולל אורייתא נביאי כתובי, ואוריין תליתאי משגחא שרי במוצא תלתא כדחל. והן לו יהי דכדכרי, וה"ל ללאשמועינן שם בהלכות ס"ת חיוב זה, תורה מה תהא עליה, ולחלק יאצא דשתיים געלחה לו ואל שלשה לא זכא, ומה גם דעיקר שוקיה התם בס"ת קאי, ואמאי צניק דין תורה דגויה קא משתעי ומסיים דנביאי והמה בכדווביס.

דקדוקי סופרים

16 (את) הילד בזונה והילדה מכרו בין וישתו, וכתב ליה בלא שירטוט, וא"ר יצחק שתיים כותבין שלש אין כותבין, במתניתא תנא שלש כותבין ארבע אין כותבין, א"ל אביי אטו כל דלא ידע הא דר' יצחק לאו גברא רבה הוא, דקדוקי סופרים השלם עמוד מס 177 יב גיטין א חבירי מכוון התלמוד הישראלי השלם הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

שינויי נוסחאות

16 (את) | ח רי חסר²⁴. ° והילדה | רי ואת. במתניתן³⁰, מ רי רב במתני, ו במתנית'. הילדה²⁵. ° מכרו | רי חסר. ° וישתו | ימ"ב בווספה: ומאן יניהו זעירי ורבה בר בר חנה²⁶. ליה | רי לה²⁷. ° וא"ר | ח ואמי רב²⁸. ° שלש | ע רי שלשה²⁹. ° במתניתא | רי

שם: בנפשו. (24) וכן ברש"י דפוס ש, שע"ת שם, שו"ת הרשב"א שם, מכתם מגילה (גרוסברג) ע"מ 8 ובח"י הר"ן מגילה יח ב. ונכר שלפנינו סרוו תיבה זו ע"פ הפסוק ביואל ד, אך בקצת כתי' ודפוה"ר של הפקרא איתא תיבה זו וכן ברוב הספרים כאן וכן בכל כתי' ודפוה"ר ברש"י כאן (פרט ש2 ובמאירי ועוד. (25) וכן בתוס' בקדושין שם. בפסוק ובראשונים הנ"ל כלפנינו, וכנ"ל שנשתבש מחמת הנוסח "את הילד" בתחלת הפסוק. (*) – רש"י ד"ה ויתנו. ° (את) / ש2 ד [א"ה] חסר, (בשאר כתי' ובר"ו "את"). ° ולד: וילדות / רי וילדות. (26) תשו"ה ר"ג שם. ראה הע' 21. 27^ע) וכן בערוך ע' שרטט. (28) דפו"ר: ואמר רבי, בכ"י ר2 ור3: ואמ' ר'. בכל בו סדר חליצה מח ד הביא: א"ר יעקב. בתוס' וכתוב' הרא"ש ובר"סב"א (קרשקש) הביאו: אמר ר' יצחק, וכנ"ל אינם גורסים כד בנ"ס אלא שקיצרו תחלת הדיבור. (29) וכן = בנמו"י. וצ"ל "שלש" כלפנינו וכלעיל בסמוך "שתיים" בל נקבה. בתשעה"ג (ליק) ובערוך שם: שנים – שלשה, וראה להלן הע' 32. (30) וכן בשו"ת הרשב"א סי' עה, (אבל בשו"ת הפוחסות שם כלפנינו). (31) בערוך שם ועוד הביאו: תני. (32) נבו בנמו"י וערוך שם. ומאחר שבכ"י ר2 ועוין יעקב ונמו"י כל

דקדוקי סופרים השלם עמוד מס 177 יב גיטין א חבירי מכוון התלמוד הישראלי השלם הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה